

A SOROKSÁRI BOTANIKUSKERTBEN FELTÁRT KORABRONZKORI ÁLDOZATI GÖDRÖK ÁLLATMARADVÁNYAI

A soroksári botanikus kertben talált korabronzkori, a nagyrévi kultúra késői, kulcsi csoportjába tartozó, áldozati gödrök (Kalicz-Schreiber 1981, 81 skk.; és 1. Kalicz-Schreiber R. e kötetben megjelenő dolgozatát) közül három tartalmazott állatmaradványokat.

A 2. gödörből egy szarvasmarha (a továbbiakban 1. szarvasmarha) hiányos koponyája és gerincoszlopa, valamint elülső és hátulsó végtagjainak csontos váza, egy másik szarvasmarha (a továbbiakban: 2. szarvasmarha) hiányos koponyája és elülső végtagjainak csontos váza, egy további szarvasmarha (a továbbiakban: 3. szarvasmarha) hiányos koponyája, gerincoszlopa és elülső végtagjainak csontos váza, még egy (a továbbiakban: 4.) szarvasmarha szarvcsapja, hiányos gerincoszlopa és elülső végtagjainak csontos váza, s talán bal hátulsó végtagjának csonttöredékei, végül pedig – az előbbieknél alatt – két további szarvasmarha (a továbbiakban: 5. és 6.) elülső végtagjai csontos vázának részletei kerültek elő. Ugyane gödörből napvilágra került még egy házsértés jobb oldali astragalusa is.

A 3. gödörből szarvasmarhából egy koponyadarab a hozzátartozó mandibuladarabbal, egy másik mandibuladarab és 10 végtagcsont (négy egyedből), sertésből egy bal oldali mandibuladarab, lóból egy bal radius proximalis darabja, kutyából pedig egy igen hiányos, darabokban levő kutyakoponya került elő a hozzátartozó posztkraniális váz néhány töredékével.

A 4. gödörből szarvasmarhából egy alsó M_3 és három valószínűleg összetartozó végtagcsont ill. -darab származik. Ugyanebből a gödörből egy ló bal oldali medence-darabja is előkerült.

A fentiek szerint – amennyiben feltételezzük, hogy a három áldozati gödör nem egyidőben került kiásásra – tehát a lelőhelyen 11 szarvasmarha, 2 sertés, 2 ló és 1 kutya maradványaival számolhatunk. Amennyiben azonban a gödröket egyszerre ásták ki, az egyedszám kisebb is lehet, fennáll ugyanis annak a lehetősége, hogy a 3. ill. 4. gödör néhány csontdarabja a 2. gödörbe temetett egyedekből származik.

Mind a négy állatfaj a bronzkori háziállatfauna jól ismert tagja, az áldozati gödrökben való előfordulásuk tehát nem meglepő. Feltűnő azonban kis kerdőzök hiánya, hiszen ezek a korabronzkori állattartásban fontos szerepet vittek (Bökönyi, 1958, 21; 1974, 33) és közülük a juh a bronzkori temetők sírjaiban is előfordult (Matolcsi, 1968, 72 sk.; Bökönyi, 1972, 91). Fel kell azonban tételeznünk, hogy a kis kerdőzök csontjainak hiánya Soroksár-Botanikus kertben egyszerűen a rítus előírásaira vezethető vissza. Ugyanez vonatkozik a vadállatcsontok hiányára is; kora-fémkori állat-sírletek 90,2%-a háziállat és csupán 7,6%-a vadállat (1,5% kételtű és 0,7% madár) Behrens (1964, 57) statisztikája szerint.

Ami az egyes előkerült fajokat illeti – amint az előbbi leírás is mutatja – a legnagyobb számú és legjobb megtartású csontmaradvány a szarvasmarhából származik. A 11 szarvasmarha egyedből a 2. gödörbeliek közül egy (3. szarvasmarha) maturus, három (1., 4. és 6. szarvasmarha) adultus, egy (5. szarvasmarha) subadultus, egy (2. szarvasmarha) pedig juvenilis korú. A 3. gödör négy szarvasmarha egyedből három adultus, egy pedig subadultus korú. Végül pedig a 4. gödör szarvasmarhája adultus korú.

Az előkerült szarvasmarhák típusának meghatározására a 2. gödör és 1. és 3. szarvasmarhájának többekévé jó megmaradt agykoponyája (1–2. kép) ill. a 4. szarvasmarha és a 3. gödör koponyájának szarvcsapja használhatók fel.

A 2. gödör 1. szarvasmarhájának középnagy koponyáján a homlok széles lapos, a fejl is széles s csaknem teljesen egyenes. A bal szarvcsap hiányzik s a jobb szarvcsapból is csak a tövi rész maradt meg. Ez vastkos, lapított, minden valószínűség szerint hosszú szarvcsap maradványa. A fentiek szerint ez a koponya az őstulok (*Bos primigenius* Boj.) koponyájára emlékeztető, *primigenius* típusba tartozik. Ugyane gödör 3. szarvasmarhája koponyájából csak a homlok felső része értékelhető a két szarvcsap tövével együtt. Ez az előbbinél valamivel kisebb koponyából való, homloka egyenetlen, fejle az előbbinél keskenyebb, enyhén hullámos. Szarvcsapjai az előbbi koponyáéhoz képest kisebbek, valamivel erősebben lapítottak. Az egyenetlen homlok és a hullámos fejl az ún. *brachyceros* szarvasmarha típusra utal, miután azonban a fejl csak enyhén hullámos, a szarvcsapok pedig a szokottnál vastkosabbak és valószínűleg hosszabbak is, a típus egy kevésbé jellemző egyedével állunk szemben. Jobb példája a *brachyceros* típusú szarvcsapoknak a 2. gödör 3. szarvasmarhájának szarvcsapja, bár ez is hosszabb egy kicsit a megszokottnál. Ugyanakkor a 3. gödörbeli szarvcsap hosszú, vastkos, erősen hajlott, tövénél igen lapított, s így a *primigenius* típus jellegzetes, bár nem kifejezetten erős darabja. A hazai korabronzkori lelőhelyek szarvasmarhái egyébként az itt tapasztaltakhoz hasonlóan változatosak mind koponyaalkat, mind pedig szarvforma tekintetében. Tószegen (Bökönyi, 1952, 93 skk.) *primigenius* és *brachyceros* típusú szarvcsapok egyaránt előfordultak, Tiszalucon (Bökönyi, 1958, 31) és más lelőhelyeken (Bökönyi, 1974, 122, 438 skk) még nagyobb volt a változékonyság, bár a *primigenius* típus kétségkívül túlsúlyban volt. Matolcsi (1968, 69, 71) a battonyai korabronzkori temetőben *primigenius* és *brachyceros* marhákat egyaránt talált, Vörös (1979, 140) pedig a szavai korabronzkori (somo gyvár-vinkovci kultúra) telepről az akkortájt egyébként ritka *frontosus* típusú is kimutatta.

Ami az előkerült szarvasmarhák testnagyságát illeti, a metapodiumok hosszából Matolcsi (1970, 113) indexével sikerült a 6. egyed kivételével a 2. gödör minden szarvasmarhájának és a 3. gödör egyik szarvasmarhájának a marmagasságát megállapítani. Az eredményeket az 1. táblázat adja.

1. táblázat. A szarvasmarhák marmagassága a metapodiumok hosszából Matolcsi (1970) indexeivel és a nem meghatározása Nobis (1954, 168 sk.) módszerével.

<i>Metacarpus</i>	hossza (mm)	mar- magas- ság (cm)	Nobis- index	nem
2. gödör				
1. szarvasmarha	204	126,1	32,4	♂
2. szarvasmarha	195	120,5	—	—
3. szarvasmarha	187	115,6	29,9	♀
4. szarvasmarha	186	114,9	29,8	♀
5. szarvasmarha	201	124,2	30,3	♂?
Metatarsus				
2. gödör				
1. szarvasmarha	235	128,5	23,2	♂
3. gödör				
	229	125,3	20,5	♀

Az 1. táblázatból mindenekelőtt az derül ki, hogy ezek a marhák beleesnek a hazai bronzkori marhák nagyságvariációjába (Matolcsi, 1970, 119; Bökönyi 1974, 140), sőt átlaguk (122,4 cm; ennek meghatározásánál nem számítottuk be a 2. gödör 2. szarvasmarháját juvenilis kora miatt) is közeláll a nagy anyag alapján meghatározott átlaghoz. Megállapítható továbbá, hogy ez a kis anyag is világosan mutatja a szexuális dimorfizmust a testnagyságot illetően: a tehenek lényegesen kisebbek a bikáknál. Valószínűséggel megállapítható továbbá a táblázatból a kasztrálás megléte, ami egyáltalán nem meglepő, mivel Krysiak (1950–51, 228; 1952, 289) és Nobis (1954, 160) szerint neolitikum végén ill. a rézkorban megjelent, s Müller (1964, 16) feltételezi, hogy a lineárbandkerámikus német lelőhelyeken a bikáknak már csaknem a felét kasztrálták. Végül pedig érdekes adatot kapunk a 2. gödör 1. szarvasmarhájának testarányaira vonatkozóan is, kiderül ugyanis, hogy a kérdéses egyed farban kissé túlnőtt volt, ami nem meglepő, lévén primitív háziállatfajták jellemvonása.

Az 1. táblázat különben az áldozati szokásokba is bepillantást nyújt, elárulván, hogy mindkét szarvasmarhanemet, sőt az ökröket is felhasználták áldozati célokra.

A lelőhely sertécsontjai közül a 2. gödörből származó astragalus pontosan meg nem határozható korú, de valószínűleg kifejlett (adultus), a 4. gödörből előkerült mandibuladarab pedig öreg (senilis) állatból származik. Az utóbbi haladott korára csaknem gyökerükig lekopott zápfogai utalnak, melyek rágófelületén a zománc már nyomokban sincs jelen.

Bár a mandibulafél orális része hiányzik, az agyafog kisméretű, rövid alveolúsa alapján megállapítható, hogy a csont emséből származik.

Méretei alapján a mandibuladarab középnagytestű, az astragalus pedig nagytestű egyedre utal.

A Kárpát-medence bronzkori házisertései nemcsak a neolitikusoknál nagyobbak, de a tőlünk nyugatra eső területek bronzkori sertéseinél is. Míg az elsőnek az oka az, hogy a bronzkorban a sertés háziasítása igen erőteljessé vált, s a frissen háziasított, nagytestű egyedek alaposan megemelték a testnagyság átlagát (Bökönyi, 1974, 211 skk.), az utóbbinak az, hogy a Kárpát-medencében élt és máig is él a nyugat-európainál nagyobb testű vad-disznó-alfaj (*Sus scrofa attilae* Thos.), melynek háziasításából igen nagytestű házisertések jöttek létre (Bökönyi, 1958, 28). Ilyen nagytestű házisertéseket mutatott ki korabronzkori lelőhelyeinkről újabban Vörös (1978, 82; 1980, 26 sk.) is.

A két lómaradványról a 3. gödörből előkerült bal oldali proximalis radiusdarabról és a 4. gödörből származó ugyancsak bal oldali medencedarabról csak annyi állapítható meg, hogy valószínűleg kifejlett (adultus) egyedekből származnak, melyek testnagyságára azonban – felvehető méretek hiányában – nem lehet következtetni.

A 3. gödör kutyavázarabjairól annyi állapítható meg, hogy kifejlett állatból valók, mely – fogméretei alapján – közepes testnagyságú lehetett. Sajnos az állatról fajtítani szempontból mitsem lehet mondani.

Hazai bronzkorunkból ilyen középnagytestű kutyákat – kistestűek mellett – Reményi (1952, 118 ssk.) írt le először, s azóta is számos lelőhelyről előkerültek, s hazánkban – ugyanígy Közép- és Kelet-Európa más területein is – igen gyakrivá váltak (Bökönyi, 1974, 318).

Ha végül röviden arra a kérdésre kívánunk kitérni, hogy mennyiben tekinthetők a lelőhely három gödrének állatcsontleletei állatáldozatoknak, helyzetünk nem egyszerű. A gödrök áldozati jellegére jó régészeti bizonyítékok vannak, így a gödrök szokatlan mélysége, a kerámialeletek kis száma, az égési és hamuréteg és végül a 4. gödörben talált emberi váz (Kalicz–Schreiber, 1981, 83 sk.). Ebbe a képbe a 2. gödör állatmaradványai nagyon jól illeszkednek: a teljes koponyák, melyek a gerincoszloppal összefüggésben kerültek a gödörbe (a gerincoszlopról viszont a bordákat levágták és velük együtt talán a mell- és hasüreg tartalmát is eltávolították) és a teljes első és olykor hátsó sonkák, melyek csontjai anatómiai rendben feküdtek, viszont nem biztos, hogy a törzsről nem választották-e le őket, ezek mind áldozati maradványokra utalnak. S az még hozzájárul ehhez, hogy valamennyi ugyanabból a fajtából, szarvasmarhából való. Vitathatatlanul áldozati helyként szolgáló objektumokról tudjuk, hogy ott meghatározott fajok meghatározott csontjait találjuk sorozatban (Bökönyi, sajtó alatt). Ebbe a képbe a sertés astragalus nehezen illik, könnyen lehetséges, hogy ez véletlenül, a járószintről került a gödörbe.

A másik két gödör esetében már nem ilyen egyértelmű a kép. A 3. gödör marhakoponyája a hozzátartozó mandibulával még felfogható áldozati maradéknak, a többi csont, melyek oroslánrésze hústalan testtájékokról való, aligha. A sertés mandibuladarab viszont – a nyelvvel összefüggésben – képviselhet húsos tájékat, s az a tény, hogy öreg állatból való, felkelti a gyanút, hogy későbbi feláldozás céljára tartott állatból származik. Ilyenre későbbi időszakokból van több példánk is.

Végül pedig a 4. gödör szarvasmarhacsontjai aligha lehetnek áldozati maradványok, az alsó M₃ ilyen célra aligha alkalmas, ilyen célú felhasználásáról sem tudunk,

a másik három csont pedig a legalsó lábszár- és csüd- ill. pártatájékat képviseli, s mint ilyen teljesen hústalan, tehát áldozati célra szintén nehezen jöhet számításba.

Mérettáblázatok

Szarvcsap

Méret:	1	2	3	4	
1. legnagyobb hossza					
2. legnagyobb átmérője					
3. legkisebb átmérője					
4. tő-körmérete					
2. gödör					
1. egyed	—	75	60 ^x	210 ^x	szarvasmarha
3. egyed	—	67	46	185	szarvasmarha
4. egyed	190 ^x	48,5	38	140	szarvasmarha
3. gödör					
---	—	58,5	47	168	szarvasmarha
---	—	60	44,5	167	szarvasmarha

Felső fogsor

Méret:	1	2	3	
1. P ₁ –P ₃				
2. M ₁ –M ₃ (M ₂)				
3. P ₄ hossza				
2. gödör				
1. egyed	56	—	—	szarvasmarha
3. egyed	53	75	—	szarvasmarha
4. egyed	—	81	—	szarvasmarha
3. gödör				
---	—	20	19	kutya

x = kb.

Alsó fogsor

Méret:	1	2	3	
1. P ₁ –P ₃				
2. M ₁ –M ₃				
3. M ₃ hossza				
2. gödör				
1. egyed	51	87	37	szarvasmarha
3. egyed	49	86	38	szarvasmarha
2. gödör				
---	—	62	31	sertés
4. gödör				
---	—	—	37	szarvasmarha

Atlas

Méret:	1	2	3	4	
1. arcus ventralis hossza					
2. arcus dorsalis hossza					
3. kranialis ízületi felület szélessége					
4. kaudalis ízületi felület szélessége					
2. gödör					
1. egyed	45	51,5	110 ^x	100	szarvasmarha

Epistropheus

Méret:	1	2	3	4	5	
1. dens hossza						
2. dens szélessége						
3. kranialis ízületi felület szélessége						
4. fossa caudalis szélessége						
5. kranialis ízületi felület magassága						
2. gödör						
1. egyed	29	46,5	99	53 ^x	61	szarvasmarha

Scapula

Méret:	1	2	
1. angulus articularis szélessége			
2. facies articularis magassága			
2. gödör			
1. egyed	75	54	szarvasmarha

Humerus

Méret:	1	2	3	4	
1. diaphysis legkisebb szélessége					
2. distalis epiphysis szélessége					
3. diaphysis legkisebb mélysége					
4. distalis epiphysis mélysége					
2. gödör					
1. egyed	41,5	89	48	83	szarvasmarha
3. egyed	34	86,5	40	—	szarvasmarha
4. egyed	—	73	—	71	szarvasmarha
5. egyed	36	82	50	81	szarvasmarha
6. egyed	—	87 ^x	—	81	szarvasmarha

Radius

Méret:					
1. legnagyobb hossza					
2. proximalis epiphysis szélessége					
3. diaphysis legkisebb szélessége					
4. distalis epiphysis szélessége					
5. proximalis epiphysis mélysége					
6. diaphysis legkisebb mélysége					
7. distalis epiphysis mélysége					

	1	2	3	4	5	6	7	
2. gödör								
1. egyed	309	87	46	82	44	26	48	szarvasmarha
2. egyed	240 ^x	75	32	72	40	20	45	szarvasmarha
3. egyed	284	83	39	66	43	23,5	44	szarvasmarha
4. egyed	254	74	36	65	36	19	39	szarvasmarha
5. egyed	298	84	41	73	44,5	24,5	47	szarvasmarha
6. egyed	268	77	38	66,5	40	22	42	szarvasmarha
3. gödör								
---	—	91	—	—	42 ^x	—	—	szarvasmarha
---	—	—	—	74	—	—	44	szarvasmarha

Metacarpus

Méreték: ugyanazok, mint a radiusnál

	1	2	3	4	5	6	7	
2. gödör								
1. egyed	206	66	39	69	41	24	34,5	szarvasmarha
2. egyed	195 ^x	57	26,5	54 ^x	33	21	33 ^x	szarvasmarha
3. egyed	198	56	32,5	60	34	20	29,5	szarvasmarha
4. egyed	186	55,5	32	59	35	21	30	szarvasmarha
5. egyed	201	61	34	63,5	37	23,5	33,5	szarvasmarha
3. gödör								
---	—	—	—	65	—	25	—	szarvasmarha
4. gödör								
---	—	—	—	55	—	22	30x	szarvasmarha

Femur

Méreték: 1. hossza a caputtól

2. diaphysis legkisebb mélysége

3. distalis epiphysis szélessége

4. diaphysis legkisebb mélysége

5. distalis epiphysis mélysége

	1	2	3	4	5	
2. gödör						
3. egyed	370 ^x	41	103	43	129	szarvasmarha

Tibia

Méreték: ugyanazok, mint a radiusnál

	1	2	3	4	5	6	7	
2. gödör								
1. egyed	376 ^x	103	43,5	69	97	29	51	szarvasmarha
2. egyed	—	—	35,5	56,5	—	23	43	szarvasmarha
3. gödör								
---	—	—	—	61	—	—	46	szarvasmarha

Astragalus

Méreték: 1. legnagyobb hossza

2. legnagyobb szélessége

3. legnagyobb mélysége

	1	2	3	
2. gödör				
1. egyed	68,5	46	38,5	szarvasmarha
4. egyed	62	44	37,5	szarvasmarha
---	47,5	29	27,5	sértés
3. gödör				
---	62	42,5	37	szarvasmarha
---	69	44	38	szarvasmarha

Calcaneus

Méreték: ugyanazok, mint az astragalusnál

	1	2	3	
2. gödör				
1. egyed	146 ^x	46	52	szarvasmarha

Metatarsus

Méreték: ugyanazok, mint a radiusnál

	1	2	3	4	5	6	7	
2. gödör								
1. egyed	235	54,5	32	65	51	28	34	szarvasmarha
3. gödör								
--	229	47	26	57	45	24	32	szarvasmarha
--	--	--	--	53,5	--	22,5	29	szarvasmarha
--	--	--	--	61	--	28	34	szarvasmarha

Irodalom

H. Behrens: 1964, Die neolithisch-frühmetallzeitlichen Tierskelettfunde der Alten Welt. Berlin.

S. Bökönyi: 1952, Die Wirbeltierfauna der Ausgrabungen in Tószeg vom Jahre 1948. ActaArchHung., II, 71–113.

–, 1958, A tiszaluc–dankadombi bronzkori telep gerinces faunája – Die Wirbeltierfauna der bronzezeitlichen Siedlung von Tiszaluc–Dankadomb. Herman O. MuzÜvk., II, 19–39.

–, 1972, Zivotinjski ostaci iz grobova nekropole bronzanog doba u Mokrinu – Animal remains from the graves of the Bronze Age cemetery at Mokrin. In: Mokrin II, nekropola ranog bronzanog doba. Beograd, 91–96.

–, 1974, History of domestic mammals in Central and Eastern Europe. Budapest.

–, 1979–80, A Közép-Alföld bronzkori állatvilága – The Bronze Age fauna of the central part of the Hungarian Plain. Szolnok MegyMuzÉvk., Szolnok, 109–115.

–, sajtó alatt, Animal remains from sacrificial sites. Szczecin.

R. Kalicz-Schreiber: 1981, Opfergruben aus der Frühbronzezeit in der Umgebung von Budapest. Slov. Arch., XXIX–1, 75–86.

K. Krysiak: 1950–51. Szczatki zwierzecze z osady neolitycznej w Cmielowie – Animal remains from Cmielów Neolithic settlement. Wiad. Arch., XVII, 165–228.

–, 1952, Szczatki zwierzecze z osady neolitycznej w Cmie-

lowie – Animal remains from the Neolithic settlement at Cmielów. Wiad. Arch., XVIII, 251–290.

J. Matolcsi: 1968, Untersuchung des Tierknochenmaterials des frühbronzezeitlichen Gräberfeldes bei Battonya. Acta Ant. et. Arch., XII, 65–74.

–, 1970, Historische Erforschung der Körpergrösse des Rindes auf Grund von ungarischem Knochenmaterial. Zeitschr. f. Tierzüchtg. u. Züchtgsbiol., 87, 2, 89–137.

H.-H. Müller: 1964, Die Haustiere der mitteldeutschen Bandkeramiker. Deutsche Akad. d. Wiss. zu Berlin, Schr. d. Sect. f. Vor- u. Frühgesch., 17, Naturwiss. Beitr. z. Vor- u. Frühgesch., 1, Berlin.

G. Nobis: 1954, Ur- und frühgeschichtliche Rinder Nord- und Mitteldeutschlands. Zeitschr. f. Tierzüchtg. u. Züchtgsbiol., 63, 155–194.

K. A. Reményi: 1952, Canidenreste aus den Ausgrabungen bei Tószeg. Acta Arch. Hung., II, 115–124.

Vörös, I.: 1978, A Biharugra–Földvárhalom bronzkori telep állatsontleletei – Animal bones of the Bronze Age settlement at Biharugra–Földvárhalom. FolArch., XXIX, 71–91.

–, 1979, Description of the animal bones from the Early Bronze Age settlement at Szava. JanPannMuz. Évk., XXIII (1978), Pécs, 137–144.

–, 1980, Pécel–Várhegy kora bronzkori telep állatsontleletei – Tierknochenfunde der frühbronzezeitlichen Siedlung Pécel–Várhegy. Stud. Comit., 9, 21–37.

SÁNDOR BÖKÖNYI

TIERRESTE DER IM BOTANISCHEN GARTEN VON SOROKSÁR FREIGELEGTE OPFERGRUBEN AUS DER FRÜHEN BRONZEZEIT

3 Gruben der in die späte Gruppe von Kulcs der Nagyréver Kultur gehörenden Fundstelle enthielten trierische Überreste, von insgesamt 11 Rindern, 2

Schweinen, 2 Pferden und 1 Hund. Besonders interessant sind die aus der 2. Grube ans Tageslicht gebrachten Tierknochenfunde, die neben einem einsamen – viel-

leicht mit der Aufschüttungserde in die Grube geratenen – Schweineastragalus aus unvollständigen Rinderskeletten, bzw. aus Knochen der vorderen, seltener der hinteren Extremitäten von Rindern bestehen. Aus der 3. und 4. Grube stammen einzelne Knochen bzw. Knochenfragmente.

Die als Opfer verwendeten Tiere wurden zum Großteil im ausgewachsenen Alter geschlachtet: von den 11 Rindern sind beispielsweise sieben ausgewachsen, (je ein weiteres ist *matur* bzw. jung, zwei hingegen noch nicht völlig ausgewachsen), vermutlich war auch das eine Schwein (das andere war alt) und auch eines der Pferde in diesem Alter (das Alter des anderen Pferds ist unbestimmbar), und zur gleichen Altersgruppe gehört auch der Hund.

Bei zwei Arten konnte in einigen Fällen auch das Geschlecht der Opfertiere bestimmt werden. An Rindern

wurden z.B. in drei Fällen Kühe und in je einem Fall ein Stier bzw. ein Ochse, von den Schweinen wurde, in einem einzigen bestimmaren Fall, eine Sau geopfert.

Was den Typ der Opfertiere betrifft, kamen an Rindern in die Grössenvariation der ungarländischen Rinder der Bronzezeit passende Individuen primitiver Rasse, mit einer Widerristhöhe von 114.9–128.5, im Schnitt 122.4 cm, hauptsächlich mit einem *primigenius*-seltener *brachyceros*-Schädelbau ans Tageslicht. Die Schweine sind mittelgrosse bzw. grosse Individuen, die an die Wildschweine des Karpatenbeckens in der Urzeit stark erinnern. Bei den Pferden kann weder der Typ, noch die Grösse festgestellt werden, von dem einzigen Hundindividuum, kann nur so viel bestimmt werden, dass es einen mittelgrossen Körperbau hatte.

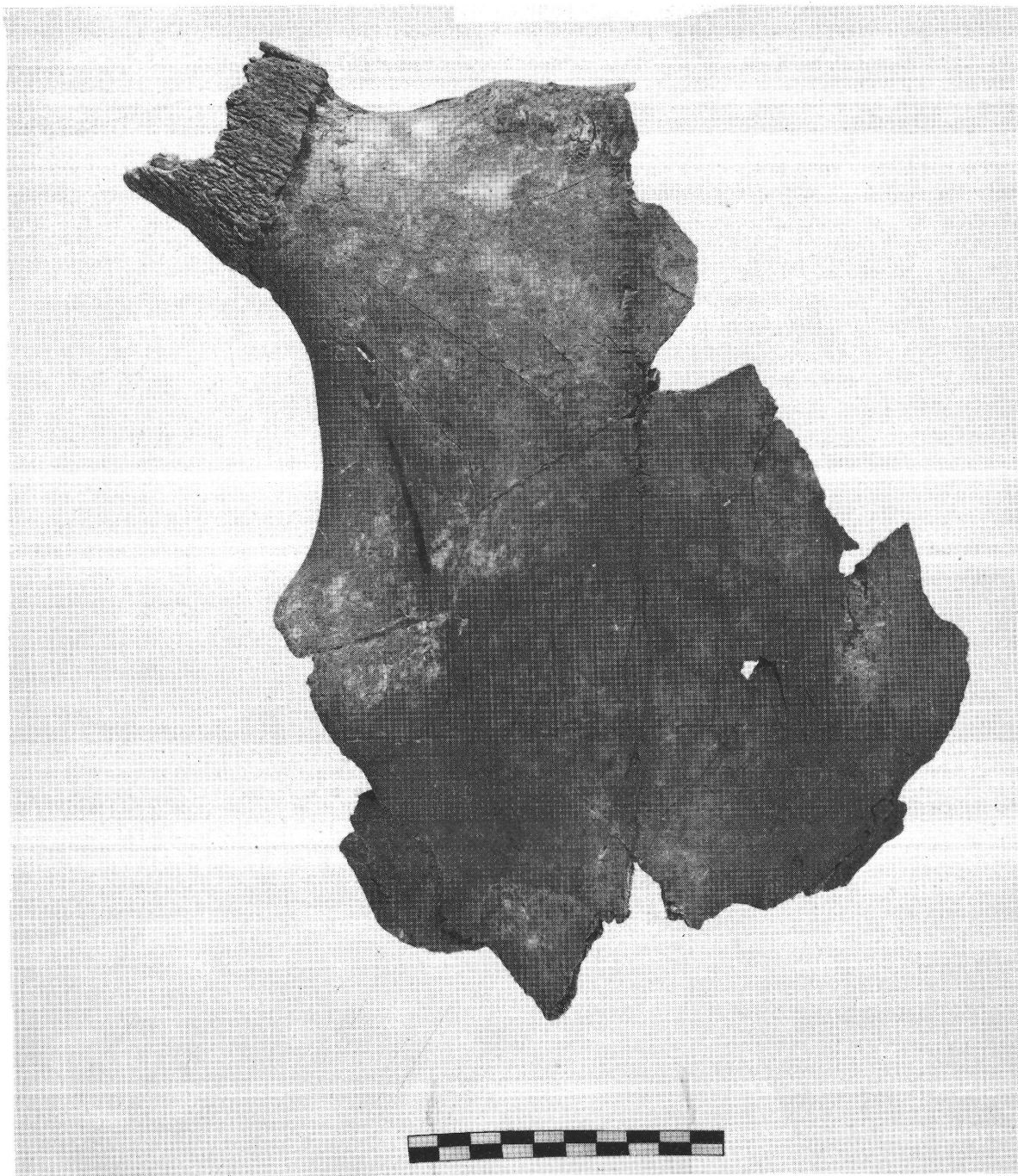
Abbildungen

Abb. 1. Teil einer Gehirnschale. Grube 2, Rind 1.

Abb. 2. Teil einer Gehirnschale. Grube 2, Rind 3.

Képjegyzék

1. kép Agykopolyarészlet. 2. gödör, 1. szarvasmarha
2. kép Agykopolyarészlet. 2. gödör, 3. szarvasmarha

1

2

